

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра міжнародних економічних відносин

Чечоткіна Ангеліна Валеріївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ЕКСПОРТНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ І
МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ»

Спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини»

Студентки IV курсу курсу

Чечоткіної А.В.

(підпис)

групи МЕ-61а

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____

Чечоткіна А.В.

(підпис)

Керівник професор, доктор економічних наук _____

Петрушенко Ю.М.

(підпис)

Суми - 2020 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему:

«ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: ЕКСПОРТНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ»

студентки Чечоткіної Ангеліни Валеріївни

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено у 33 сторінки, в тому числі список використаних літературних джерел з 26 найменувань, який розміщено на 3 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 2 формули, 1 діаграму, 1 рисунок.

Ключові слова: ЕКСПОРТ, ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ЕКСПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ, СВІТОВИЙ РИНОК, ДИНАМІКА ЕКСПОРТУ, ЕКСПОРТНА ПОЛІТИКА, РОЗВИТОК ЕКСПОРТУ.

Мета роботи: дослідження проблем у сфері реалізації експортного потенціалу України, визначення стратегічних напрямків його розвитку і практичних заходів щодо його вдосконалення з урахуванням сучасних реалій економічного і соціального розвитку України та європейський інтеграційний вектор своєї зовнішньоторговельної політики.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Проаналізувати значення експортного потенціалу.
2. Розглянути динаміку розвитку експортного політики України.
3. Визначити проблеми реалізації експортного потенціалу на світових ринках.
4. Розрахувати експортний потенціал України за допомогою Індекса «Баласса» та Індекса «Хілмана».
5. Аналізувати проблеми розвитку агропромислового комплексу України
6. Розглянути можливі перспективи розвитку агропромислового сектора.

Об'єктом дослідження є зовнішньо-торгівельна політика України та основні напрямки у сфері сприяння ефективній реалізації експортного потенціалу України.

Предметом дослідження є експортний потенціал підприємства як економічна категорія та об'єкт аналізу міжнародного бізнесу.

Методи дослідження: Теоретичною основою дослідження послужили основні положення економіки, статистики, здобутків вітчизняних і зарубіжних дослідників. Основою для дослідження є спеціальні та загальні методи, такі як, аналіз, аналогія, логічний та системний підхід. Для дослідження застосовувалась наукова література вітчизняних та іноземних авторів, інформація з Інтернет-ресурсів.

За результатами дослідження сформульовані такі висновки:

1. Державі слід докласти значних зусиль для подолання проблем, що існують в сфері розвитку експортного потенціалу. Тому для вирішення цих проблем і реалізації перспективних заходів державного управління пропонується розробити цільову програму розвитку експортного потенціалу України.
2. Головними причинами, що знижують бажання експорту товарів та послуг являються відсутність партнерів за кордоном, відсутність фінансування, нестабільна і несприятлива для розвитку економічна ситуація в Україні. Дана низка проблем сприймається підприємцями по різному, в залежності від розміру. Серед малих та середніх підприємств, основною і найбільш поширеною проблемою являється відсутність закордонних партнерів
3. Можна назвати стабільною торговою спеціалізацією експорту України, так як лідерство в останні роки належить до виробництва чорних металів, деталей машинобудування, вирощування зерна та деяких інших товарів. Здійснені розрахунки дозволяють сформулювати математично підтвержене

уявлення про особливості і експортні пріоритети України у світовий ринок.

4. Експортна спеціалізація України досить сильна, і більшість галузей, які мають відносну перевагу на ринку ЄС, є сировинні товари, що є одним з факторів, що стримують технологічний розвиток країни.
5. Агропромисловий комплекс України є одним із пріоритетних напрямків внутрішньогосподарського розвитку і основою для розширення зовнішньоекономічної діяльності. Досягти розширення даної діяльності можна, також досить відомим способом комунікації – переговори.

Одержані результати можуть бути використані для поглибленого дослідження експортного потенціалу України, а також для більш детального вивчення проблем та перспектив розвитку експорту агропромислового комплексу України.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2020 рік.

Рік захисту роботи – 2020 рік.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
 Кафедра міжнародних економічних відносин

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
 д.е.н., професор
 (науковий ступінь, вчене звання)
 _____ Ю.М. Петрушенко
 (підпис)
 «__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 (спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»)

Студенту IV курсу, групи ME-61a
 (номер курсу) (шифр групи)
 Чечоткіної Ангеліни Валеріївни

_____ (прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи Експортний потенціал України: експортна спеціалізація і можливості її вдосконалення
 затверджена наказом по університету від «07» квітня 2020 року № 0516-III.
2. Термін подання студентом закінченої роботи «21» червня 2020 року.
3. Мета кваліфікаційної роботи Дослідження проблем у сфері реалізації експортного потенціалу України, визначення стратегічних напрямків його розвитку і практичних заходів щодо його вдосконалення з урахуванням сучасних реалій економічного і соціального розвитку України та європейський інтеграційний вектор своєї зовнішньоторговельної політики.
4. Об'єкт дослідження Зовнішньоторгівельна політика України та основні напрямки у сфері сприяння ефективній реалізації експортного потенціалу України.
5. Предмет дослідження Експортний потенціал підприємства як економічна категорія та об'єкт аналізу міжнародного бізнесу.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах Основні положення економіки, статистики, здобутків вітчизняних і зарубіжних дослідників. Основою для дослідження є спеціальні та загальні методи, такі як, аналіз, аналогія, логічний та системний підхід. Для дослідження застосовувалась

наукова література вітчизняних та іноземних авторів, інформація з Інтернет-ресурсів.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної бакалаврської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

Розділ 1 Сутність та характеристика експортного потенціалу держави.
– 16.04.2020

(назва – термін подання)

У розділі 1:

1. З'ясувати суть та основні складові експортного потенціалу.
2. Розглянути динаміку розвитку експортної політики України.
3. Визначити проблеми реалізації експортного потенціалу на світовому ринку.
(зміст конкретних завдань до розділу, які повинен виконати студент)

Розділ 2 Оцінка та розвиток експортного потенціалу України. – 12.05.2020

(назва – термін подання)

У розділі 2:

1. Розрахувати спеціалізацію країни за індексом виявлення порівняльних переваг «індекс Баласса».
2. Розрахувати узагальнені групи товарів експорту України за індексом Хілмана.
3. Визначити проблеми та перспективи розвитку експорту продукції агропромислового комплексу України.
(зміст конкретних завдань до розділу, які має виконати студент)

8. Консультації з роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Петрушенко Ю.М., завідувач кафедри МЕВ	02.04.20	16.04.20
2	Петрушенко Ю.М., завідувач кафедри МЕВ	16.04.20	12.05.20

9. Дата видачі завдання: «02» квітня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Петрушенко Ю. М.

(ініціали, прізвище)

Завдання до виконання одержав

(підпис)

Чечоткіна А. В.

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

Вступ.....	8
1 Сутність та характеристика експортного потенціалу держави.....	10
1.1. Експортний потенціал: суть та його основні складові.....	10
1.2. Динаміка розвитку експортної політики України.....	15
1.3. Проблеми реалізації експортного потенціалу на світовому ринку..	20
2 Оцінка та розвиток експортного потенціалу України.....	24
2.1. Індекс виявлення порівняльних переваг «Індекс Баласса» у контексті оцінки спеціалізації країни.....	24
2.2. Індекс Хілмана для узагальнених груп товарів експорту України.....	27
2.3. Проблеми та перспективи розвитку експорту продукції агропромислового комплексу України.....	29
Висновки.....	34
Перелік джерел посилання.....	39
Додатки	43

ВСТУП

Основним елементом зовнішньої політики України є зовнішня економічна діяльність. Не будь який експорт товарів гарно впливає на економіку, для перспективи у довгостроковому терміні. Протягом останніх двох років ситуація значно погіршилась на українському ринку експорту. Наша держава стає досить ризиковою державою для іноземних інвесторів та бізнесменів. Саме з цієї причини, впав рівень довіри до українських експортерів, та в той же час значно посилюються поставки товарів. Окрім політичних труднощів існує ще низка проблем на шляху до позитивного розвитку експорту. Головними причинами, що знищують бажання експорту товарів та послуг являються відсутність партнерів за кордоном, відсутність фінансування, нестабільна і несприятлива для розвитку економічна ситуація в Україні. Серед малих та середніх підприємств, основною і найбільш поширеною проблемою являється відсутність закордонних партнерів. Завдяки цій ваді підприємства витрачають в рази більше часу для того щоб оформити товар, відповідно вартість зовнішньоторгівельних операцій після оформлення, значно вище, через невеликі розміри партій. На сьогоднішній день актуальними складовими українського експорту являється сировина та низько технологічна напівфабрикат на спеціалізація. Саме це стан речей надає право на отримання короткострокової вигоди, що має тенденцію зменшуватись із вичерпанням необхідних природних ресурсів. Аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що на сьогодні ще немає однозначного трактування сутності поняття «експортний потенціал країни», що обумовлює актуальність дослідження.

Мета роботи: дослідження проблем у сфері реалізації експортного потенціалу України, визначення стратегічних напрямків його розвитку і практичних заходів щодо його вдосконалення з урахуванням сучасних реалій економічного і соціального розвитку України та європейський інтеграційний вектор своєї зовнішньоторгівельної політики.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

7. Проаналізувати значення експортного потенціалу.
8. Розглянути динаміку розвитку експортної політики України.
9. Визначити проблеми реалізації експортного потенціалу на світових ринках.
10. Розрахувати експортний потенціал України за допомогою Індекса «Баласса» та Індекса «Хілмана».
11. Аналізувати проблеми розвитку агропромислового комплексу України
12. Розглянути можливі перспективи розвитку агропромислового сектора.

Об'єкт дослідження є зовнішнь-торгівельна політика України та основні напрямки у сфері сприяння ефективній реалізації експортного потенціалу України.

Предметом дослідження є експортний потенціал підприємства як економічна категорія та об'єкт аналізу міжнародного бізнесу.

Методи дослідження: Теоретичною основою дослідження послужили основні положення економіки, статистики, здобутків вітчизняних і зарубіжних дослідників. Основою для дослідження є спеціальні та загальні методи, такі як, аналіз, аналогія, логічний та системний підхід. Для дослідження застосовувалась наукова література вітчизняних та іноземних авторів, інформація з Інтернет-ресурсів.

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Обсяг дипломної роботи складає 35 сторінок.

1 СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВИ

1.1. Експортний потенціал: суть та його основні складові

Експортний потенціал – це потенціал і здатність країни експортувати існуючі і збільшувати експорт нових продуктів, ресурсів та послуг. Експортом вважають або як вивіз за межу країни товарів для продажу їх на зовнішньому ринку або як кількість та вартість товарів, що експортуються за кордон.

Однак якщо розглядаємо експорт як значний фактор, що впливає на економічне зростання, на інтеграцію країни у світову економіку, він набуває характеристики потенціалу, тобто приховану здатність досягати мети і вирішувати певну проблему соціального розвитку.

Такий дуалістичний погляд на сутність експорту важливий для поглиблення методологічної бази розробки напрямків його розвитку, розширення можливостей позитивного впливу на економіку країни в цілому. Експорт складається з експорту товарів і послуг.

Поняття експорту можна розглядати через призму регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до Закону України «Про державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності» вивезення товарів розглядається як вивіз товарів з митної території України без зобов'язання зворотного ввезення.

В. Михайлівський розглядав експортний потенціал певної країни у вигляді основного потенційного ресурсу підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в регіоні. Він стверджує, що експортний потенціал території повинен описуватися системою кількісних і якісних показників, які дають характеристику регіону згідно з його прив'язкою до світових товарних ринків і одержання найбільшого валютного доходу у довгостроковій перспективі. Взагалі зовнішньоекономічний потенціал розкривається конкурентоспроможністю утворених у регіоні товарів і послуг на

світовому ринку і здатністю використовувати технологічні, трудові, інтегральні, природні та інші ресурси території в структурі світових коопераційних відносин. Етап довершення зовнішньоекономічного потенціалу регіону характеризується станом його експортного комплексу [2].

Вчений, академік Л.І. Абалкін розкрив експортний потенціал економіки країни, його сфери та галузі діяльності, різномірні підприємства як їх здатність випускати продукцію, товари та послуги, вдовольняти потреби населення і суспільства в цілому, забезпечувати розвиток виробництва і споживання [1].

На підставі цього визначення деякі вчені аналізуючи, стверджують, що основним змістом економічного потенціалу є виробнича функція. Однак в цьому визначенні також підкреслюється необхідність задоволення потреб суспільства, розвитку не лише виробництва, а й споживання, що на пряму з'єднано з процесами продажу продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Переговори це такий спосіб комунікації, що дає змогу радикально змінювати поведінку та ставлення людей, що являються учасниками даного способу комунікації до об'єкту обговорень, їх ставлення до форм та змісту виниклих проблем та головних способів їх вирішення [15].

В такому випадку є мотив для розгляду експортного потенціалу в межах економічного потенціалу як його необхідну частину, яка відображає можливості економічної системи інтегруватися у світовий економічний простір. Відповідно до даного висновку вчених, економічний потенціал охоплює найбільш агреговані компоненти.

Таблиця 1.1– Структура економічного потенціалу (вищий рівень) [1].

Економічний потенціал	
Виробництво	Реалізація
1.Промисловий потенціал.	1.Потенціал внутрішнього ринку.
2.Сільськогосподарський потенціал.	2.Експортний потенціал.
3.Потенціал інших галузей.	

Експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам на всіх рівнях - підприємства, галузі або виду діяльності, регіону всередині країни, національної економіки, угруповань декількох країн, які розкривають даний потенціал, розвиваючи зовнішню торгівлю, перш за все, експорт. Отже експортний потенціал країни налічує експортні потенціали окремих галузей, насамперед промисловості як найважливішого виробника готової продукції, і експортного потенціалу галузі - експортних потенціалів окремих підприємств.

Експортний потенціал неупереджено об'єднаний із конкурентоспроможністю продукції, що виготовлена для продажу на світовому ринку. Зважаючи на те, що національна конкурентоспроможність має трирівневу структуру - держави, галузеві складові, окремі підприємства, можна підтвердити, що існує щільна взаємодія між підвищенням конкурентоспроможності української продукції на світовому ринку і зростанням експортного потенціалу економіки держави. Зв'язки потенціалу економіки як можливості виробляти товари, які користуються попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках, і конкурентоспроможністю економіки держави відображається у формулюваннях категорії конкурентоспроможності багатьох авторів.

А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах, В. Семиноженко розкривають конкурентоспроможність як спроможність національної економіки виробляти та споживати товари і послуги в умовах конкуренції з іншими товарами та послугами, що виробляються для інших країн, при цьому наслідком конкуренції має стати покращення рівня життя населення відповідно до міжнародних економічними стандартами [4].

Таким чином, концепція конкурентоспроможності відповідає поточному розумінню експортного потенціалу країни.

Підсумовуючи багато визначень експортного потенціалу та конкурентоспроможності, я вважаю за потрібне виразити власну думку та розуміння даних визначень та їх взаємозв'язку. На мій погляд, експортний потенціал є незалежною підсистемою зовнішньоекономічної діяльності країни,

місія якої полягає в забезпеченні конкурентних переваг національної продукції та збільшенні її присутності на зовнішніх ринках. Визначення національної конкурентоспроможності як стабільного стану економіки держави або її підприємств на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Чинники, які мають вплив на конкурентоспроможність економіки держави, відповідно мають вплив на утворення та розростання експортного потенціалу. Для того, щоб дати характеристику цим факторам, слід розрізняти внутрішні та зовнішні чинники. Експортний потенціал носить двоякий характер, оскільки він заснований як на національному підході до визначення виробничих можливостей, так і з урахуванням конкурентних умов світового ринку збуту продукції, що експортується. Тому внутрішні фактори повинні включати, насамперед, ресурсний і сировинний потенціал, можливості промислового виробництва і людські ресурси; науковий і інвестиційно-інноваційний потенціал, законодавча і нормативно-правова база і діяльність державних установ. Зовнішні чинники - це чинники ринкової дії - ємність і ринкові умови, умови конкуренції на ньому і інституціональний фактор як система міжнародних інститутів координації світових торгових потоків.

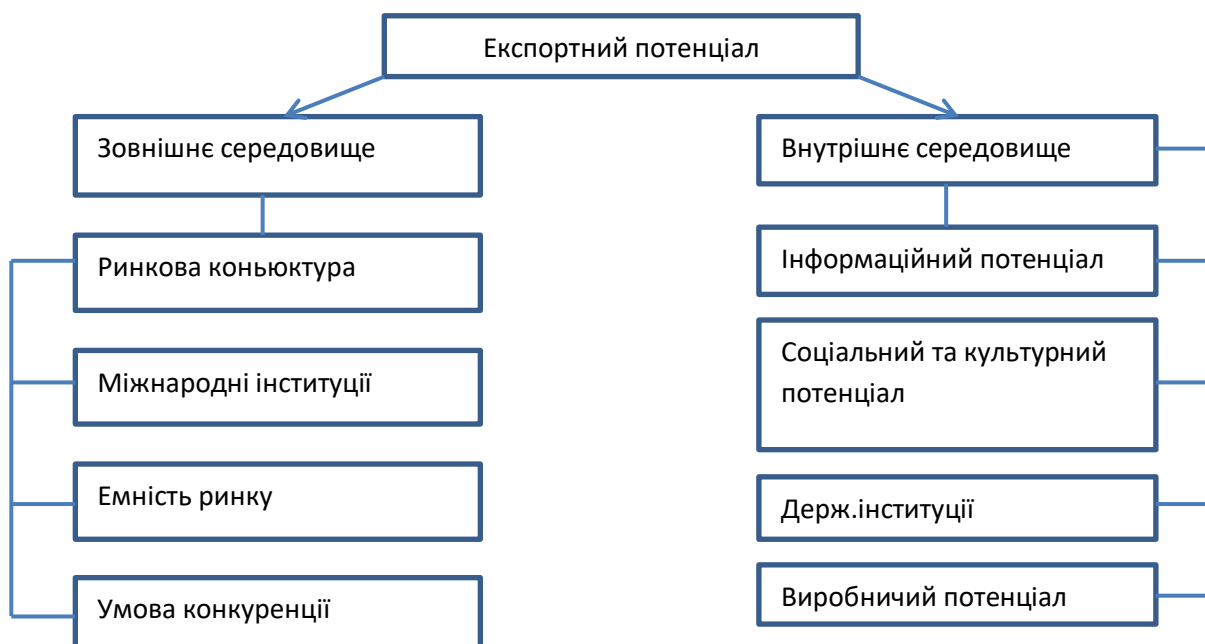


Рисунок 1.1 – Фактори що формують та реалізують експортний потенціал (перший рівень агрегації) [1].

Подальші рівні агрегації фактори формування експортного потенціалу мають зв'язок із деталізацією кожного з цих компонентів за конкретними галузями, видами діяльності, рівнями розвитку і управління, територіальним розподілом (регіонах) і т. д., близько до найбільш важливим з точки зору конкурентних переваг продукції.

Виробничий потенціал як фактор формування експортного потенціалу охоплює, перш за все, потенціал обробної і добувної галузей, а також виробництво сировини для певних видів виробничої діяльності в аграрному секторі.

Виробничий потенціал втілює в собі основу підвищення конкурентоспроможності продукції, оскільки поєднання інвестицій в нові технології та обладнання, передової наукової бази і впровадження наукових розробок безпосередньо у виробництво і відповідного рівня кваліфікації персоналу надає можливості для збільшення виробництва нових високих наукомісткі продукти, модернізація "старих" продуктів [1].

Державні установи впроваджують в свою діяльність забезпечення нормативно-правової бази для національних виробників і експортерів, а також для імпортерів продукції, необхідної для виробництва. Вони несуть відповідальність за розробку і внесення змін до цивільного, економічний, податковий, бюджетний, митний кодекси, закони і законодавчі акти про окремі види економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Інституційний фактор має вирішальне значення в розробці та реалізації державної економічної політики, особливо промислової, зовнішньої торгівлі, грошово-кредитної. Цей фактор може сприяти, а іноді і уповільнювати розвиток експортного потенціалу, особливо коли він регулюється грошово-кредитною політикою.

Інформаційний та інфраструктурний потенціал, як частина внутрішнього середовища, грає роль ланцюжка, яка пов'язує всі компоненти експортного потенціалу, включаючи етапи остаточного продажу товарів, прямі і зворотні зв'язки між усіма учасниками виробництва і маркетингу. процеси.

Інформаційна складова дає можливість прогнозувати розвиток експортного потенціалу та окремих ринків, обґрунтовувати довгострокові стратегії балансування попиту і пропозиції, завойовувати нові ніші на світовому ринку і зберігати старі позиції.

У внутрішньому середовищі формування експортного потенціалу я вважаю за доцільне включити соціокультурний потенціал. На мою думку, останнє є засобом формування людського капіталу, тобто фізичного здоров'я, високого культурного і освітнього рівня, професійних навичок працівників, які морально орієнтовані на чесну працю і патріотизм. Справедливо сказати, що соціально згуртоване суспільство таких працівників в окремій країні створює величезний людський капітал і впливає на формування конкурентоспроможності.

Зовнішнє середовище, яке впливає на експортний потенціал, представлене ринковою ситуацією, яка є пріоритетною для країни-експортера, її можливостей і умов конкуренції [1].

Підсумовуючи розкриття суті терміну експортного потенціалу та факторів, які мають вплив на його формування, слід відмітити, що він реалізується в реальному обсязі зовнішньої торгівлі, що свідчить про конкурентні переваги економіки держави. В цей час експортний потенціал та зовнішня торгівля являються інструментами для просування державних інтересів в глобальному масштабі та є показниками конкурентоспроможності продукції на світовому ринку.

1.2 Динаміка розвитку експортної політики України

Міжнародна торгівля за своїм розмахом та функціями в загальному комплексі міжнародних економічних відносин залишається надзвичайно важливою. Вхідження української економіки до системи світових економічних

відносин потребує визначення принципів, на яких повинен розвиватися експортний потенціал України.

Експортний потенціал держави визначається кількістю товарів та послуг, що можуть вироблятися в економічній та соціальній сферах і продаватися на світовому ринку з максимальною вигодою для держави.

Україна завжди володіла і все ще володіє значним експортним потенціалом. Першорядне місце в експортному потенціалі належить продукції чорної металургії. Експортний потенціал машинобудування використовується дещо в менших обсягах. Все-таки науково-технічна революція дала солідний імпульс розвитку поділу праці, спеціалізації виробництва, яка зараз набирає особливо широких розмірів насамперед у машинобудуванні. Спеціалізація виробництва протегує різкому збільшенню обміну компонентів, деталей та деталей, що виготовляються на підприємствах різних країн. Міжнародні кооперативні постачання невинно зростають. Зараз вже понад 30% товарообігу між європейськими країнами припадає на взаємні поставки кооперативу.

Проте, експортна політика спрямована на регулювання експортних потоків. Експортні бар'єри включають в себе експортне мито - податок, що стягується з кожного товару, що вивозиться за кордон. При цьому держава перешкоджає вивозу з країни тих товарів, на які незадоволений попит з боку його власних споживачів, або вивезення їх з певних причин небажаний. Це включає експортні квоти, що установлюються за метою забезпечення внутрішніх споживачів достатніми резервами товарів за помірними цінами, для запобігання виснаження природних ресурсів і для збільшення експортних цін шляхом обмеження поставок на зовнішні ринки. Є й інші чинники, які в деякій мірі втримують розвиток українського експорту, особливо:

- негативні тенденції в частці товарів в експорті;
- чимало ускладнений вихід до світових ринків українських підприємств через протекціоністських заходів ряду країн щодо захисту своїх ринків;

- недостатньо розвинена сертифікаційна система та система доброякісності експортованої продукції при умовах зросту на світових ринках вимог не тільки до науково-технічним параметрам, але й до споживчих та природних характеристик продукції;
- недосвідченість та відсутність особливих знань відповідно до виходу на світові ринки на більшості вітчизняних підприємств, занижений рівень маркетингової активності, відсутність координації;
- критично недостатні інвестиції в перспективні експортно-орієнтовані проекти за рахунок внутрішніх і зовнішніх ресурсів;
- обмежене використання закордонних інвестицій і кредитів для розвитку українського експорту через низький міжнародний рейтинг надійності України [5].

Крім всього вищесказаного, ще деякі фактори мають вплив на розвиток експортного потенціалу України:

- незначна ефективність виробництва;
- стабільно висока енергоємність та матеріаломісткість продукції;
- завищений рівень оборотних коштів основних фондів;
- у більшій частині сфер народного господарства технологічна база все ще відстає [4].

Фактори, що впливають на розвиток експортного потенціалу країни, досліджувалися в роботах таких вітчизняних та закордонних науковців: Бойко О., Самусевич І. [17], Заруцька Е. [18], Веризубова В., Левченко В. [19], Гланц В. [20], Ракотоаризоа М.А., Хорана, С., Нараянан Б.Г., [21], Авужола А., Ияквари А. Д. Б., Бот Р. Э. [22], Абольфазл Ахондзаде [23]., Гирмалем Ниреа Г., Негусси С., Деги Г. [24], Муджаба Б.Г., Пеллет П.Ф., Сунгхаван Дж. [25], Лопес Дж. Б. Л., Рамирес С. М. [26].

Необхідно відмітити, що виробництво конкурентоспроможної продукції на експорт в значній мірі має залежність від імпорту енергоносіїв, їх цінової політики, а також від проміжних продуктів (машин і обладнання), які виготовляються на території України.

Нинішній потенціал експортного потенціалу нашої держави залежить від рівня розвитку окремих економічних регіонів.

Згідно зовнішньої торгівлі найбільша частка експортної продукції припадає на Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Луганськ і Київ, на які в сукупності припадає понад 60% загального експорту.

Серед південних регіонів України за обсягом експорту товарів виділяються Миколаївська та Одеська області за рахунок, відповідно, відвантажень і хімічної продукції. У Чорному морі стратегічною метою є налагодження преференційного режиму вільної торгівлі та спільного підприємства на перетині основних ліній зв'язку Північ-Південь відповідно Захід-Схід.

Західні регіони України характеризуються великою чисельністю учасників зовнішньої економічної діяльності і спільних підприємств (35% спільного підприємства країни).

Зовнішньоторговельний оборот полегшується розширенням співпраці між прикордонними регіонами України та Росії, Євро регіонів Бугу і Карпат.

На сьогодні, в окремих галузях світового ринку найбільш стабільним попитом користуються вітчизняні товари комплексу металургії, а саме: прокат чорних металів, сталеві труби, залізна руда, феросплави тощо; також часткові види машинобудування такі як, комплектуючі, машини і обладнання для їх власне машинобудування), гірничодобувна промисловість, енергетика, будівельна промисловість, індустрія будівельних матеріалів такі, як поліровані та віконні скла, каоліни, вогнетривка та вогнетривкова глина, кварцовий пісок, граніт, хімічні продукти сантехніки (аміак, сечовина, оцет, бензол, вінілхлорид), шини, ліки і т. д..

Таблиця 1.2 – Основні групи експорту України протягом 2014-2018 рр.
(млрд. дол. США) [5].

Всього за рік (млрд. дол. США)	2014	2015	2016	2017	2018
	54	38,2	35,5	44,2	47,3
Метали та вироби з них	14,9	9,5	8,2	10,2	11,9
Рослинні продукти	8,9	8	8,0	9,1	10
Машини, обладнання, механізми	5,7	4,2	3,5	4,4	4,5
Жири, рослинні та тваринні олії	3,6	3,9	4,1	4,5	4,5
Мінеральні продукти	6,3	3,1	2,5	3,7	4,2
Харчові продукти	2,9	2,8	2,2	2,9	3,1
Хімічна продукція	2,9	2,1	1,8	2	2
Дерево та вироби з нього	1,6	1	1	1,5	1,6
Тварини та продукти тваринного походження	1	0,7	0,7	1,3	1,1
Текстильні вироби	0,9	0,7	0,8	1	1

Як уже згадувалося, найбільшу частку в експортному потенціалі займає металургія України. В умовах скорочення поставок металопродукції в країни СНД і скорочення внутрішнього попиту на продукцію цієї галузі поставляється на ринки зарубіжних країн.

Збільшення експортних поставок дає мотиви для підтвердження достатньої конкурентоспроможності продукції галузі на зовнішніх ринках (продукція сертифікована і експортні ціни нижчі, ніж у західноєвропейських партнерів).

Багатогранний характер промислового виробництва і його товарних областей, в тому числі за сегментами світового ринку, має на увазі багатовекторний експорт і наявність різних стратегій розвитку. Надалі продукція машинобудівного комплексу повинна стати домінуючою. Авіація і кораблебудування, космос, військова справа і озброєння в даний час

виробляються на глобальному рівні. Щоб закріпити і підвищити конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку, необхідно із залученням у виробництво впроваджувати новітні досягнення вітчизняної та зарубіжної науки і техніки, створювати нові організаційні структури - спільні підприємства, промислово-фінансові групи, холдингові компанії. коштів як іноземних, так і вітчизняних інвесторів.

1.3 Проблеми реалізації експортного потенціалу на світовому ринку

Сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів впливає на український експорт. До числа внутрішніх, що мають загострений проблемний характер, відносяться наступні:

- недовершеність норм Законодавства України у сфері управління реалізацією та розвитком експортної діяльності в порівнянні з нормами, прийнятими в міжнародній практиці;

- достатньо невисока конкурентоспроможність вітчизняного промислового сектору;

- складне фінансове становище більшості підприємств обробного та переробного промисловства, що робить майже неможливим вкладання інвестицій у перспективні, орієнтовані на експортування проекти за кошти внутрішніх ресурсів;

- штучне обмеження гривні в рамках «валютного коридору» звужує можливість використання валютного фактора для стимулювання експорту;

- недостатньо розвинені вітчизняні системи оцінки і контролю доброякісності експортної продукції на тлі значного підвищення побажань до споживчих і природно екологічних характеристик, а також безпеки продукції, яка реалізується на ринках промислово розвинених країн;

- більш швидке зростання цін на продукцію та послуги природних монополій в порівнянні з ростом цін на продукцію обробної промисловості і продукцію агропромислового комплексу;

- відсутність спеціалізованих знань і досвіду в сфері експорту у більшості українських підприємців, а також відсутність координації їх діяльності на зарубіжних ринках [6].

Внутрішні чинники, зазначені вище, значно ускладнюють розвиток експортно-орієнтованих галузей, але також значно негативний вплив зовнішніх факторів, серед яких:

- зростання міжнародної конкуренції за останнє десятиліття;
- швидке зростання вимог споживачів до якості продукції, обумовлений впровадженням інноваційних технологій у виробництво;
- використання країнами більш складних форм протекціонізму, а також політична підтримка розвинених країн їх експортерами;
- збереження дискримінації українських експортерів за кордоном; низький світовий кредитний рейтинг України за кредитами та інвестицій, що утрудняє використання іноземних фінансів для розвитку експортного потенціалу країни;
- незначна ефективність політики України відповідно міжнародної економічної інтеграції.

З огляду на перераховані вище внутрішні та зовнішні чинники, що описують поточний діючий стан та перспективи розвитку українського експорту, і в тому числі той факт, що державна підтримка експортно-орієнтованих виробників залишається невирішеною на багатьох рівнях, необхідні термінові кроки для формування цільової системи державних стимулів. і поліпшити терміни експорту. На сьогоднішній день не має конкретної офіційно підтвердженої стратегічної програми просування експорту в Україні. Так, у 2010 році задуманий проект Національної стратегії розвитку експорту України був представлений на публічне обговорення, підготований Міністерством

економічного розвитку і торгівлі України, але, на жаль, ця стратегія ще не затверджена.

Враховуючи поточний стан економіки України і терміновість розростання зовнішньоторговельного потенціалу країни, і в тому числі той факт, що відсутність діючої фінансової підтримки експортерів, зокрема, низька ємність державного експортного кредитування та страхування, є одним з Основними причинами формування негативного сальдо зовнішньої торгівлі в торговому сальдо торгового балансу є наступні:

- поліпшення нормативно-правової бази, що повинна чітко підтвердити основні напрямки підтримки національних виробників;
- інвестування у програми розвитку пріоритетних проектів з розвитку стратегічних експортно-орієнтованих підприємств;
- надання кредитної страхової підтримки і податкових пільг підприємствам, що виробляють високотехнологічні та інноваційні продукти, які експортуються;
- забезпечення державою гарантій за кредитними ресурсами, що використовуються уповноваженими банками для забезпечення оборотних коштів підприємств і організацій, орієнтованих на експорт своєї продукції;
- страхування кредитів на експорт від комерційних та політичних небезпек для захисту експортерів;
- надання супутніх кредитів країнам-імпортерам вітчизняної продукції (як це практикується в колишніх банках Німеччини, Японії та інших країн).
- утворення національної лізингової компанії, що мала б забезпечити сприятливі умови для покупки високотехнологічних українських товарів іноземними покупцями. Це може бути одним з напрямків реалізації програм надання коштів для потенційних покупців вітчизняної продукції;
- створення системи добровільного та охочого страхування кредитів на експорт у випадку, якщо покупець буде неплатоспроможний внаслідок форс-мажорних обставин, збільшення збитків від коливань обмінного курсу, відмовки іноземного інвестора, покупця продукції.

Для розвитку та стимулу експорту в Україні в 2012 році Верховна Рада запропонувала проект закону «Про державну фінансову підтримку експортної діяльності», який передбачав створення спеціалізованої державної фінансової структури, яка буде доповнювати діяльність Укрексімбанку та інших приватних банків. Проте до даного законопроекту було застосовано вето. Основними його недоліками були відсутність регламентування механізму діяльності суб'єктів, що отримують матеріальну, фінансову підтримку, відсутність конкретних критеріїв по відбиранню договорів та суб'єктів господарювання, страхування, перестраховування ризиків і забезпечення виконання зобов'язань, які виконуються державою. фінансова структура [6].

Слід також зазначити, що сьогодні українські компанії практично не використовують інструменти торгового фінансування, пропоновані українськими банками на ринку. Це пов'язано, перш за все, з вартістю фінансування торгівлі, яка в Україні набагато вище, ніж у багатьох країнах-партнерах по торгівлі, і підкріплюється результатами опитування, що провів Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Він показав, що компаніям вигідніше отримувати торгове фінансування побічно, тобто завдяки іноземним партнерам, ніж контактувати з українськими банками. За словами учасників ринку, тільки близько 2% торгового потоку України покрито інструментами торгового фінансування. Таким чином, хоча в Україні вартість банківських послуг залишається високою, створення окремої спеціалізованої структури для експортного кредитування сьогодні недоцільно.

2 ОЦІНКА ТА РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У літературі широко визнається, що спеціалізація країни на експорті невеликого числа товарних груп значно впливає на зниження гнучкості і адаптивності економіки. Деякі економісти стверджують, що економічне зростання часто призводить до ослаблення спеціалізації. Наприклад, Герберт Келлехер [11] має свою думку і вважає, що багаті країни менш спеціалізовані, ніж країни з низьким рівнем доходу, і існує позитивний зв'язок між мобільністю спеціалізації та економічним зростанням в країнах з низьким рівнем доходу.

Слід також мати на увазі, що чим вище рівень міжнародної спеціалізації, тим більше буде розрив між порівняльними перевагами різних країн. Позитивною тенденцією є те, що країна володіє великими порівняльними перевагами на світовому ринку для галузей, в яких бізнес є технологічним лідером. Це дозволяє створювати нові продукти або постійно покращувати існуючі. Інновації, засновані на передових технологіях, дозволяють тимчасово займати монопольне становище і забезпечити легкий доступ до зарубіжних ринків, поки в інших країнах існує «імітаційна затримка».

У зв'язку з цим варто визначити, наскільки у вітчизняній економіці спостерігається спеціалізація у зовнішній торгівлі (особливо в експорті) і як ця спеціалізація змінилася за останні роки.

На мій погляд, Україна спеціалізується на виробництві та експорті трудомістких товарів, тобто основним фактором, що впливає на структуру зовнішньої торгівлі, є надлишок трудових ресурсів.

2.1 Індекс виявлення порівняльних переваг «індекс Баласса» у контексті оцінки спеціалізації країни

Для значної частини розвинених країн притаманним являється низький рівень концентрації експорту, тобто, розвинені держави мають владу над

досить широким експортним кошиком, це дає повне право їм гнучко реагувати на зміни світової кон'юнктури. Отже необхідно проаналізувати, яка ситуація в в даному випадку склалася в Україні.

Знаряддям, для найбільш простого здійснення аналізу спеціалізації держави на світових ринках та оцінки її переваг, є індекс виявлених порівняльних переваг (revealed comparative advantage), або який ще має назву індекс Баласса (формула 2.1) [12].

$$RCA_i = \frac{X_{ij}/X_{rj}}{X_{iw}/X_{rw}}$$

де: X_{ij} – об'єм експорту товару (або товарної групи) і країни j ;

X_{rj} – загальний об'єм експорту країни j ;

X_{iw} – об'єми експорту товару або конкретної товарної групи та усіма країнами світу;

X_{rw} – загальний об'єм експорту всього світу.

Наведений вище індекс відображує наслідки співвідношення питомої ваги експорту певної галузі у загальному об'ємі експорту країни, до якої здійснюється аналіз, з питомою вагою експорту галузі в загальному об'ємі світового експорту. у разі значного збільшення значення цього індексу Баласса за 1 порівняльна перевага має право вважатися виявленою, це означає, що сектор чи сфера взагалі являється більш-менш спеціалізованою в сфері експорту галузі, що досліджувалася. Результати дослідження говорять про те, що відповідно до індексу Баласса порівняльні переваги держави згідно з певним товаром або групою товарів можна розділити на чотири типи:

Таблиця 2.1 – Пояснення значень та зміст спектру обмежень порівняльних прерогатив держави в продукції галузі за наведеним індексом Баласса [13].

Значення RCA	Зміст спектру обмежень
(0;1]	Бракування порівняльних прерогатив в експорті продукції галузі
(1;2]	Недостатньо розвинена порівняльна

	прерогатива в експорті продукції галузі
(2;4]	Значна порівняльна прерогатива в експорті продукції галузі
>4	Сильна порівняльна прерогатива в експорті продукції галузі

Розрахуємо індекс Баласса за статистикою експорту України та ЄС.

У таблиці 2.2 представлені результати розрахунків значень індексів Баласса за 2015–2019 рр.

Таблиця 2.2 – Індекс Баласса для узагальнених груп товарів експорту України до країн ЄС за 2015–2019 роками. Джерело: розрахунки зроблено на основі джерел [13,10,14].

Група товарів	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Живі тварини; продукти тваринного походження; готові харчові продукти; продукти рослинного походження	3,13	3,51	2,83	2,56	2,45
Напої, включаючи також і ті, що містять алкоголь; вироби із тютюну та його промислові замітники	0,04	0,05	0,04	0,16	0,18
Дерево та дерев'яні вироби; безліч різних виробів із волокнистих матеріалів та дерева.	0,95	0,92	1,65	2,47	3,72
Мінеральні продукти	4,54	3,00	2,22	1,25	1,08
Масла, олія, жир що виробляються на основі добавок рослинного і тваринного роду.	32,22	33,78	24,56	10,00	20,88
Побутові хімічні продукти	0,60	0,66	0,44	0,27	0,36
Багатоманітні індустріальні товари.	0,26	0,22	0,20	0,17	0,19
Машинні обладнання і механізми, в тому числі обладнання електротехніки, різноманітні автомобілі, літаки та плавучі засоби.	0,61	0,50	0,36	0,28	0,34
Продукція що виготовляється на основі каменю, гіпсу та цементу. Також сюди можна віднести недорогочінні метали і продукцію з них	4,85	4,10	2,65	2,45	2,81

Тканинні вироби;різноманітне взуття, також із текстилю; головні убори, парасольки тощо.	2,85	3,95	2,12	3,15	4,10
--	------	------	------	------	------

Таким чином, з таблиці 2.2 ми спостерігаємо те, що станом на 2019 рік прослідковується бракування порівняльної переваги в експорті з нашої держави до країн ЄС за наступними групами товарів: алкогольні напої та безалкогольні, тютюнові вироби та його промислові замінники; хімічна продукція і зв'язані з нею інші галузі промисловості; різноманітні індустриальні товари та машини, устаткування та механізми, обладнання оснащене електрикою, засоби наземного транспорту, літаючі установки, плавучі засоби. Достатньо слабку порівняльну перевагу мала така група товарів, як мінеральні продукти. Вагому і потужну порівняльну перевагу можна побачити серед таких груп товарів: живі тварини, продукти тваринного та рослинного походження, готові харчові продукти; дерево та дерев'яні вироби, безліч різних виробів із волокнистих матеріалів та дерева; масла, олії, жир що виробляються на основі добавок рослинного і тваринного роду; продукція що виготовляється на основі каменю, гіпсу та цементу, також сюди можна віднести недорогоцінні метали і продукцію з них; Тканинні вироби;різноманітне взуття, також із текстилю; головні убори, парасольки тощо. Отже, саме нижче перераховані групи товарів показують перевагу України, та являються основною складовою експортованої продукції до ЄС – зернові, соняшникове насіння та олія, дерево та дерев'яні вироби, заготовки та м'ясна продукція, молоко та продукти що містять лактозу, коренеплоди, фрукти, цукор, різноманітний мед, корми призначені для тварин, руди, шлак та чорні метали.

2.2 Індекс Хілмана для узагальнених груп товарів експорту України

Показником, що підтверджує адекватність розрахованого індексу Баласса, являється індекс Хілмана. (формула 2.2) [14].

$$\frac{1 - \frac{X_{ij}}{X_{iw}}}{\frac{X_{ij}}{X_{rj}} \left(1 - \frac{X_{rj}}{X_{rw}}\right)} > 1$$

Де: X_{ij}/X_{iw} – це ступінь влади ринку певної країни j на світовому ринку галузі i ;

X_{ij}/X_{rj} – це ступінь спеціалізації експорту країни j в галузі i ;

X_{rj}/X_{rw} – це доля експорту країни j в світовому експорті.

Отже, цей індекс вказує на те, чи призводять до необхідного зросту індексу Баласса, зріст рівня експорту конкретного товару країни, що аналізувалась. В тому випадку якщо, індекс Хілмана стає більше за одиницю, в такому випадку індекс Баласса має право на використання, як індикатор порівняльної переваги країни в конкретному товарі чи групі товарів.

У таблиці 2.3 наведено розрахунки індексу Хілмана для узагальнених експортних товарних груп України за 2016 рік.

Таблиця 2.3 – Індекс Хілмана для груп товарів експорту України до країн ЄС за 2016 рік.

Джерело: розрахунки були зроблені на основі [13,14,10]

Група товарів	2016 рік
Живі тварини; продукти тваринного походження; готові харчові продукти; продукти рослинного походження	8,65
Напої, включаючи також і ті, що містять алкоголь; вироби із тютюну та його промислові замітники	3,22
Дерево та дерев'яні вироби; безліч різних виробів із волокнистих матеріалів та дерева.	12,00
Мінеральні продукти	2,25
Масла, олія, жир що виробляються на основі добавок рослинного і тваринного роду.	11,90
Побутові хімічні продукти	2,00
Багатоманітні індустріальні товари.	1,05
Машинні обладнання і механізми, в тому числі обладнання електротехніки, різноманітні автомобілі, літаки та плавучі засоби.	1,60
Продукція що виготовляється на основі каменю, гіпсу та цементу. Також сюди можна віднести недорогі метали і продукцію з них	3,15

Тканинні вироби;різноманітне взуття, також із текстилю; головні убори, парасольки тощо	5,55
---	------

Тому з таблиці 2.3 спостерігаємо, що для всіх груп продуктів розглянуті та обчислені дані індексу Хілмана співпадають з умовами нерівності. Більшість товарних груп збігаються з індексом Баласса. В період 2016 року Україна володіє найбільшою відносною перевагою в експорті масел, олій, жиру що виробляються на основі добавок рослинного і тваринного роду; шкіряні вироби, дерево та дерев'яні вироби; безліч різних виробів із волокнистих матеріалів та дерева, живі тварини відповідно і продукти тваринного походження, напівфабрикати і схожі на них продукти рослинного походження.

2.3 Проблеми та перспективи розвитку експорту продукції агропромислового комплексу України.

Основним елементом зовнішньої політики України є зовнішня економічна діяльність. Не будь який експорт товарів гарно впливає на економіку, для перспективи у довгостроковому терміні.

Протягом останніх двох років ситуація значно погіршилась на українському аграрному ринку експорту. Наша держава стає досить ризиковою державою для іноземних інвесторів та бізнесменів. Саме з цієї причини, впав рівень довіри до українських експортерів, та в той же час значно посилюються поставки товарів. Окрім політичних труднощів існує ще низка проблем на шляху до позитивного розвитку експорту.

На думку українських експортерів, менш проблемними процедурами в Україні є отримання сертифікатів походження і проходження екологічного контролю, та найбільш проблемними залишаються відшкодування ПДВ і валютний контроль.

Головними причинами, що знижують бажання експорту товарів та послуг являються відсутність партнерів за кордоном, відсутність фінансування, нестабільна і несприятлива для розвитку економічна ситуація в Україні. Дана

низка проблем сприймається підприємцями по різному, в залежності від розміру. Серед малих та середніх підприємств, основною і найбільш поширеною проблемою являється відсутність закордонних партнерів. Завдяки цій ваді підприємства витрачають в рази більше часу для того щоб оформити товар, відповідно вартість зовнішньо торгівельних операцій після оформлення, значно вище, через невеликі розміри партій.

На сьогоднішній день актуальними складовими українського експорту являється сировина та низько технологічна напівфабрикат на спеціалізація. Саме це стан речей надає право на отримання короткострокової вигоди, що має тенденцію зменшуватись із вичерпанням необхідних природних ресурсів.

Співробітництво із ЄС - це один із основних пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності України, саме через це на даний час активно відбуваються заходи, що спрямовуються на поглиблення співпраці між Україною та Європейським Союзом, в тому числі, у сфері агропромислового комплексу. Свідченням цього також може слугувати проведення регулярних засідань Діалогу «Україна – ЄС» з аграрних питань, і саме це дає право постійно та у конструктивному вигляді обмінюватися необхідною та корисною інформацією і також вивчати досвід ЄС, а саме актуальні питання щодо розвитку аграрного сектора України, засідань Координаційної ради згідно з питань аграрної реформи, основне завдання якої полягає в адаптуванні аграрного сектору України до умов ЄС, і відповідно підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, де виокремлено спеціальний розділ, що має назву «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості». Отже, Україна разом з ЄС має зацікавленість в розвитку і підтримці достатньо прозорих, відкритих, торгівельних відносинах. Особливо необхідним даний спосіб відносин є в агропромисловій торгівлі.

Доказом цьому є підписання Угоди щодо зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, Основною її метою є зростання торгівлі та інвестиційних потоків між Україною та Європейським Союзом шляхом лібералізації торгівлі та гармонізації регуляторного середовища. Названі заходи говорять про те, що

саме європейська інтеграція стає модернізованою ознакою і важливим фактором очікуваних прогресивних змін в агропромисловому секторі економіки України.

Домовленості в рамках утворення Зони вільної торгівлі з ЄС утворюють ряд переваг для аграрного сектору України, таких, як лібералізація торгівлі продовольчими товарами, уніфікація санітарних та фітосанітарних заходів, поглиблення співробітництва у ветеринарній сфері та сільському господарстві в цілому.

Європейські перспективи дають змогу підвищити вітчизняний, зерновий, олійний, фруктовий потенціал і утворюють основу для розвитку м'ясного сектору, а в майбутньому – і молочного комплексу України.

Експортна динаміка АПК показала аналогічний тренд як і решта експортних товарів, але швидкість зменшення експорту АПК був меншим від загального і, не звертаючи уваги на зниження після кризових 2012-2013 років, зростання обсягу поставок було помітне вже в 2016 році. Історично рекордний обсяг експорту АПК відбувся в 2012 році, він склав приблизно 18,9 млрд дол. США. Однак даний показник було перевершено – за результатами 2018 року було реалізовано закордон агропродовольчої продукції на 18,6 млрд дол США. Отже, за останні 10 років експорт агропродовольчої продукції з України виріс вдвічі.

Діаграма 2.1–Порівняльна динаміка експорту з України протягом 2012-2018 років [8].



Протягом останні 5 років частина продуктів АПК в структурі виручки Українського експорту збільшилась з 31% в 2014 р до позначки 39,3% в 2018 рік. Варто зазначити, що основою експорту сільськогосподарської продукції все ще є сировина, а саме продукти рослинного походження - пшениця, кукурудза, ячмінь та соя. Частка цих продуктів у структурі склала близько 55%.

Таблиця 2.4–Топ-10 продуктів агропродовольчого експорту, 2018 рік, млрд - млн дол. США[8].

Назва продукту	Обсяг, млрд дол. США
Соняшникова олія	4.114
Кукурудза	3.508
Пшениця	3.003
Ріпак	1.012
Макуха	0,925
Соя	0,830
Ячмінь	0,680
М'ясо птиці	0,505
Табак	0,342
Цукор	0.215

Левову частку в аграрному експорті займає соняшникова олія, обсяг її реалізації за 2018 року склав 4,1 млрд дол. США. Україна кілька років поспіль є світовим лідером по виробництву та експорту соняшничкової олії. Інші ключові позиції займають зернові (кукурудза, пшениця, ячмінь), а також олійні (соя) і олійні продукти (соняшникова макуха). На ці продукти припадає 81% всього експорту агропродовольчих товарів з України.

Першочерговими ринками збуту української агропромислової продукції у 2018 році (у млн. дол. США) стали наступні країни:

Таблиця 2.5 – Топ-10 ринків збуту української продукції, 2018 рік, млн дол. США [8].

Країна	Обсяг, млрд дол. США
Індія	1.857
Китай	1.262
Нідерланди	1.155
Іспанія	1.050
Єгипет	0,889
Туреччина	0,820
Італія	0,705
Німеччина	0,655
Саудівська Аравія	0,600
Білорусь	0,570

Першочерговим ринком збуту сільськогосподарської продукції України залишається азіатський ринок, який дещо скоротив свою частку в структурі українського експорту в 2018 році до 44,6% з 45% в 2017 році. Основними азіатськими країнами-партнерами в 2018 році були Індія, Туреччина і Китай. На другому місці - країни ЄС з часткою 33%, де основними партнерами є Нідерланди, Іспанія та Італія. Трійку лідерів закривають африканські країни, які в свою чергу займають 12,3%. Основоположними компаньйонами з Африки є Єгипет, Туніс і Марокко [8].

ВИСНОВКИ

Виходячи з усього вищесказаного, слід зазначити, що державі слід докласти значних зусиль для подолання проблем, що існують в сфері розвитку експортного потенціалу. Тому для вирішення цих проблем і реалізації перспективних заходів державного управління пропонується розробити цільову програму розвитку експортного потенціалу України.

«Сільськогосподарське виробництво здатне рости і здатне йти в ногу зі зростаючим попитом на продукти харчування. Однак, щоб перевести потенціал на глобальний рівень на національному рівні, торговельні обмеження і несправедливі спотворення, які перешкоджають виробництву і торгівлі продуктами харчування, повинні бути усунені або зменшені. Спотворення торгової політики і політики захисту сільського господарства може бути шкідливим для бідних. Найбільш ефективною відповіддю торгової політики на високі ціни на продовольство в довгостроковій перспективі є посилення лібералізації в усьому світі, скорочення спотворюючих торгівлю субсидій і тарифів та посилення правил СОТ про експортні обмеження. Для його ефективності лібералізація торгівлі повинна доповнюватися внутрішньою політикою, спрямованою на підвищення продуктивності сільського господарства, зв'язок сільських громад з ринками і забезпечення того, щоб лібералізація торгівлі приносила користь бідним» [16].

Головними причинами, що знищують бажання експорту товарів та послуг являються відсутність партнерів за кордоном, відсутність фінансування, нестабільна і несприятлива для розвитку економічна ситуація в Україні. Дана низка проблем сприймається підприємцями по різному, в залежності від розміру. Серед малих та середніх підприємств, основною і найбільш поширеною проблемою являється відсутність закордонних партнерів.

Можна назвати стабільною торговою спеціалізацією експорту України, так як лідерство в останні роки належить до виробництва чорних металів, деталей машинобудування, вирощування зерна та деяких інших товарів. Здійснені

розрахунки дозволяють сформуванню математично підтвержене уявлення про особливості і експортні пріоритети України у світовий ринок.

Дієвою складовою ефективного розвитку експортного потенціалу промислових підприємств є активна політика експортного виробництва. Звичайно, експорт не може розглядатися як самоціль, оскільки економіка повинна працювати насамперед на внутрішній ринок. Однак, з огляду на довгострокову перспективу, це найефективніша модель функціонування національної економіки.

Однак сучасна українська економіка, враховуючи її специфіку, потребує іншої експортної політики. Прискорення визнання України на світовому ринку можливо лише через виявлення потенційних можливостей підприємств-експортерів та всебічного сприяння державою зовнішньоторговельних операцій вітчизняних виробничих структур на зарубіжних ринках. Експорт сьогодні має стати стабілізуючим фактором і головним джерелом накопичення валютних резервів для структурної перебудови національного господарства.

Експортна спеціалізація України досить сильна, і більшість галузей, які мають відносну перевагу на ринку ЄС, є сировинні товари, що є одним з факторів, що стримують технологічний розвиток країни. Проведені дослідження показують, що торгова спеціалізація України більш-менш стійка, але особливо різкі зміни в експортних статтях відбулися в 2015-2016 роках, з огляду на складну економічну ситуацію в країні. розуміння ваших власних потенційних сильних сторін може стати основою для розробки ефективної стратегії розвитку, яка обов'язково повинна мати наукову основу.

Агропромисловий комплекс України є одним із пріоритетних напрямків внутрішньогосподарського розвитку і основою для розширення зовнішньоекономічної діяльності. Досягти розширення даної діяльності можна, також досить відомим способом комунікації – переговори. «Переговори є засобом комунікації, який може спричинити радикальні зміни у поведінці та ставленні учасників переговорів до об'єкта обговорення, їх відношенні до форми та змісту проблеми та основних способів його вирішення. Хронологічно

міжособистісне спілкування є першим духовним інструментом людини в процесі його соціалізації. Між процесом комунікації і суспільством, що відповідає людському існуванню, існує тісний взаємозв'язок залежності і взаємодії; спілкування відіграє важливу роль у повсякденному житті кожна людина, незалежно від складності його діяльності» [15].

Від розвитку АПК залежить продовольча безпека країни, її експортний потенціал, ефективність використання наявних ресурсів та факторів виробництва.

Однією з найбільших статей в українському експорті культури є зернові. Тенденції в експорті сільськогосподарської продукції в цілому позитивні, не в останню чергу завдяки розвитку співробітництва з ЄС. Є також позитивні зміни в торгівлі сільськогосподарською продукцією з країнами Азії та Африки. В останні роки значно підвищився рівень технологічного оснащення великих агропромислових об'єднань.

Здатність українських виробників утримувати нашу позицію на міжнародних ринках, диверсифікувати експорт в товарно-географічному вимірі визначається якістю національного ділового клімату, розвитком транспортних інфраструктур і логістики.

Основними моментами міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції є: пришвидшення модернізації національної економіки, інтеграція національних виробників в глобальні виробничо-збутові ланцюжки, гарне функціонування каналів імпорту сировини, комплектуючі та обладнання, створюючи сприятливий інвестиційний клімат.

Для подальшого розвитку експорту аграрної продукції Україні необхідно:

- 1) затвердити внутрішню політику стимулювання виробництва не тільки сировини, а й якісних та безпечних продуктів харчування, продукції переробної промисловості;
- 2) визначитися з ринком землі сільськогосподарського призначення;
- 3) забезпечити справедливую державну підтримку всіх учасників ринку;

- 4) підвищити кваліфікацію працівників агросектору та інженерно-технічного складу;
- 5) розвивати експортні поставки зернових до країн Азії та Африки;
- 6) сприяти припливу прямих іноземних інвестицій у сільське господарство;
- 7) розвивати агротехнічну науку та методи прогнозування.

Отримані результати можуть бути використані під час формування стратегії розвитку експорту продукції аграрного сектору України та можуть стати основою для побудови економіко-математичних моделей прогнозування параметрів кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз URL: http://iepjournal.com/journals/8-9/2008_10_Melnuk1.pdf.
2. Михайлівський В. П. Формування нової парадигми розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіону. Автореферат дисертації. на здобуття вченого ступеню доктора економічних наук: 08.00.05 [Російська економіка. академія ім. Плеханова]. – М., 2003. – с. 10.
3. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Гесць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. – К.: Знання України, 2002. – с. 109.
4. Експортний потенціал України і можливості його реалізації на світовому ринку. URL: https://pidruchniki.com/1725032538857/rps/ekspor_tniy_potentsial_ukrayini_mozhливosti_yogo_realizatsiyi_svitovomu_rinku.
5. Показники «Динаміка експорту та імпорту в Україні у 2014-2018 роках». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/04/10/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-eksport-ta-import-ukrayiny-2014-2018-rokax>.
6. Алімова О. О., експортний потенціал України: проблеми та перспективи реалізації. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=556>.
7. Тохтамиш Т. О., Мірошніченко Я. М. Торговельно-економічне співробітництво України з країнами ЄС. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/193.pdf>.
8. Український клуб аграрного бізнесу (УКАБ). URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.
9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Маркович І. Б. Спеціалізація експортних товарних груп як одна з характеристик торговельного потенціалу держави. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 10(172). С. 43–50.

11. Kelleher J. Are Richer Countries More Specialized. Pennsylvania State University, discussion paper, 2002.
12. Balassa B. Trade Liberalization and 'Revealed Comparative Advantage'. The Manchester School. 1965. No. 33. p. 99-123.
13. DG Trade Statistical Guide European Commission. – Luxembourg: Publications. [URL:https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/may/tradoc_151348.pdf](https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/may/tradoc_151348.pdf).
14. Hillman A. L. Observations on the relation between 'revealed comparative advantage' and comparative advantage as indicated by pre-trade relative prices. Weltwirtschaftliches Archiv. 1980. Vol. 116. No. 2. p. 315–321.
15. Tofan, C. A. (2017). The Process of Communication in Decision-Making. Business Ethics and Leadership, 1(3), 36-44.
DOI: 10.21272/bel.1(3).36-44.2017/.
16. He, Shuquan (2018). Agricultural Trading System and Global Food Crisis. SocioEconomic Challenges, 4(2), 6-20.
DOI: [http://doi.org/10.21272/sec.2\(4\).6-20.2018](http://doi.org/10.21272/sec.2(4).6-20.2018).
17. Boiko A., Samusevych I. (2017). The role of tax competition between the countries of the world and the features of determining the main tax competitors of Ukraine among the European countries. Financial Markets, Institutions and Risks, 1(1), 72-79.
URL:[http://doi.org/10.21272/fmir.1\(1\).72-79.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).72-79.2017).
18. Zarutskya El. (2018). Structural-functional analysis of the Ukraine banking system. Financial Markets, Institutions and Risks, 2(1), 79-96.
DOI: 10.21272/fmir.2(1).79-96.2018.
19. Vieriezubova T., Levchenko V. (2017). Openness of the insurance market for foreign entities: methodology and experience of Ukraine. Financial Markets, Institutions and Risks, 1(2), 87-95.
URL:[http://doi.org/10.21272/fmir.1\(2\).87-95.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(2).87-95.2017).

20. Glants V. (2018). Optimization of Bank Expenses on Marketing Communications. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 37-49. DOI: 10.21272/fmir.2(1).37-49.2018
21. Rakotoarisoa M.A., Khorana S., Narayanan B.G. (2019). Trade Liberalization – Labor Productivity Nexus: The Case of Sub Saharan Africa. *SocioEconomic Challenges*, 3(1), 5-26.
URL: [http://doi.org/10.21272/sec.3\(1\).5-26.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(1).5-26.2019).
22. Awujola A., Iyakwari A. D. B., Bot R. E. (2020). Examination Of The Relationship Between Oil Price Shock And Macroeconomic Variables In Nigeria. *SocioEconomic Challenges*, 4(1), 102-110.
URL: [http://doi.org/10.21272/sec.4\(1\).102-110.2020](http://doi.org/10.21272/sec.4(1).102-110.2020).
23. Abolfazl Akhondzadeh (2019). The Analysis of the Factors Affecting the Implementation of Virtual R&D in Iranian Tile and Ceramic Companies Using Structural Equation Modeling Approach. *SocioEconomic Challenges*, 3(4), 86-96. URL: [http://doi.org/10.21272/sec.3\(4\).86-96.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(4).86-96.2019).
24. Girmalem Nirea G., Negussie S., Degye G. (2019). Determinants of Mangoes and Red Peppers Market Supply in Ahferom and Kola-Tembien Districts of Tigray Region, Northern Ethiopia. *SocioEconomic Challenges*, 3(4), 39-51. URL: [http://doi.org/10.21272/sec.3\(4\).39-51.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(4).39-51.2019).
25. Mujtaba B. G., Pellet P. F., Sungkhawan J. (2019). Understanding the Interconnectedness of International Trade Theories: A Case in Point of Cuba in Transition. *SocioEconomic Challenges*, 3(1), 27-41.
URL: [http://doi.org/10.21272/sec.3\(1\).27-41.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(1).27-41.2019).
26. López J. B. L., Ramírez C. M. S. (2018) Brazil And Argentina: Hegemonic Crises, Wasted Decade And Challenges Of Latin American Post-Neoliberalism In The Capitalism Of Knowledge. *SocioEconomic Challenges*, 4(2), 44-59. DOI: [http://doi.org/10.21272/sec.2\(4\).44-59.2018](http://doi.org/10.21272/sec.2(4).44-59.2018).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

SUMMARY

Chechotkina A. V. – Problems of development of export potential of Ukraine: export specialization and opportunities for its improvement. Sumy State University, Sumy, 2020.

The main internal problems and the adverse conditions of the external environment, which create barriers in the way of the Ukrainian export potential development and the competitive advantages realization on the world market, are defined. The necessity of forming of the state integral system of export promotion is underlined; the main tasks met by the bodies of state administration in the context of growth of the external trade efficiency are also defined. The integral government The specific measures that will favour improvement of the financial assistance to export and tax regulation instruments, speeding-up transition to the high-technology production, growth of the national products competitiveness on the external markets and improvement of the external trade informational support are proposed. For the purpose of realization of these measures Program of development of the Ukrainian export potential is proposed, the expediency and efficiency of its implementation are proven.

Keywords: export potential, external trade, European integration, oriented to export production, competitiveness, standardization of products, state administrative measures.

Анотація

Чечоткіна А. В. Експортний потенціал України: експортна спеціалізація і можливості її вдосконалення – Кваліфікаційна бакалаврська робота. Сумський державний університет, Суми, 2020.

У кваліфікаційній роботі досліджено основні внутрішні проблеми, а також виділено несприятливі умови зовнішнього середовища, які перешкоджають розвитку експортного потенціалу України та реалізації конкурентних переваг на світовому ринку. Наголошено на необхідності формування цілісної системи заходів державного стимулювання експорту, а також висвітлено основні завдання, які стоять перед органами державного управління в контексті підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики країни. Наведено конкретні заходи, які сприятимуть удосконаленню фінансового сприяння експорту та важелів податкового регулювання, прискоренню переходу до високотехнологічного виробництва, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках, а також поліпшенню інформаційного забезпечення зовнішньоторговельної діяльності. З метою реалізації цих заходів запропоновано цільову Програму розвитку експортного потенціалу України, обґрунтовано доцільність та ефективність її впровадження.

Ключові слова: експортний потенціал, зовнішня торгівля, європейська інтеграція, експортоорієнтоване виробництво, конкурентоспроможність, стандартизація продукції, державні управлінські заходи.